

ОБРАЗОВНИ АЛАТКИ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО РАСНО МОТИВИРАНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ РОМИТЕ И ПАТУВАЧИТЕ

Ресурси за полициски академии и полициски училишта

2025

ТОМ 1
УНИВЕРЗАЛЕН
ИНФОРМАТИВЕН ЛИСТ

ОБРАЗОВНИ АЛАТКИ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО РАСНО МОТИВИРАНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ РОМИТЕ И ПАТУВАЧИТЕ

Ресурси за полициски академии и полициски училишта

2025

ТОМ 1
УНИВЕРЗАЛЕН
ИНФОРМАТИВЕН ЛИСТ

Совет на Европа

Мислењата изразени во ова дело се одговорност на авторот/авторите и не мора нужно да ја одразуваат официјалната политика на Советот на Европа.

Дозволена е репродукција на извадоци (до 500 зборови), освен за комерцијални цели, доколку се зачува интегритетот на текстот, извадокот не се користи надвор од контекст, не дава нецелосни информации или на друг начин не го доведува во заблуда читателот во поглед на природата, опфатот или содржината на текстот. Секогаш мора да се наведе изворниот текст на следниов начин: „© Совет на Европа, година на објавување“. Сите други барања во врска со репродукција/превод на целосниот документ или негов дел треба да се упатат до Одделот за публикации и визуелен идентитет, Совет на Европа (F-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int).

Сета друга кореспонденција во врска со овој документ треба да се упати до Одделот за Роми и Патувачи, F-67075 Strasbourg Cedex France
E-пошта: roma.team@coe.int

Изработка на насловната страница и графички дизајн: Оддел за публикации и визуелен идентитет, Совет на Европа, Насловна фотографија: Shutterstock

© Совет на Европа, 2025 Печатено во Советот на Европа

Поимот „Роми и Патувачи“ се користи во Советот на Европа за да ја опфати широката разновидност на групите опфатени со работата на Советот на Европа во оваа област: од една страна а) Роми, Синти/Мануш, Кале, Каале, Романичали, Бојаш/Рудари; б) Балкански Египќани (Египќани и Ашкали); в) Источни групи (Доми, Ломи и Абдал); и, од друга страна, групи како што се Патувачи, Јениши и популациите означени под административниот поим „Gens du voyage“, како и лица кои се идентификуваат како Цигани. Ова е објаснувачка фуснота, а не дефиниција на поимите Роми и/или Патувачи.

Авторка: Џоана Пери, а рецензиран од професорката Зои Џејмс, доктор на науки. Џоана Пери е независна консултантка специјализирана за поддршка на националните власти и меѓународните организации за подобрување на одговорите на злосторствата од омраза, говор на омраза и дискриминација. Професорката Зои Џејмс, доктор на науки, е професорка по криминологија на Универзитетот во Плимут. Нејзините клучни истражувачки интереси се насочени кон критичко проучување на омразата, со посебен фокус на штетите од омразата што ги трпат Циганите, Патувачите и Ромите.

Содржина

ЗА ОБРАЗОВНИТЕ ИНФОРМАТИВНИ ЛИСТОВИ	5
РАСИСТИЧКО НАСИЛСТВО ВРЗ РОМИТЕ И ПАТУВАЧИТЕ	8
Вовед и историја	8
Што се злосторства од омраза и насилство насочени против Ромите и Патувачите?	9
Ефективно истражување и гонење на расистички кривични дела: клучни елементи	9
Релевантни аспекти за разгледување од страна на националните истражни органи	10
Дефинирање и евидентирање на расистичките инциденти	10
Идентификување можни злосторства од омраза: користење показатели за пристрасност	11
Клучни прашања за утврдување релевантни информации	11
Брзи и темелни истраги	13
Поддршка и заштита на жртвите	14
Признавање и адресирање на интерсекционалноста	14
Справување со расното профилирање	14
Охрабрување на Ромите и заедниците на Патувачите да пријавуваат расистичко насилство	15
УНИВЕРЗАЛЕН ШАБЛОН ЗА СЛАЈД СО ИНФОРМАТИВЕН ЛИСТ	16
Упатства за обучувачите	16
Справување со расистичкото насилство врз Ромите и Патувачите	16
ШАБЛОН ЗА СЛАЈД „КОРЕНИТЕ НА АНТИЦИГАНИЗМОТ“	21
Упатства за обучувачите	21
БЕЛЕШКИ И СОВЕТИ ЗА ОБУЧУВАЧИТЕ	24
Обука заснована на траума	24
Европската конвенција и Европскиот суд за човекови права	25

ЗА ОБРАЗОВНИТЕ ИНФОРМАТИВНИ ЛИСТОВИ

Т Европскиот суд за човекови права (Европскиот суд) донесе неколку пресуди во врска со недостигот на ефективни истраги, вклучително и

неуспех да се истражат можни расистички мотиви во врска со наводите за малтретирање, полициски операции или расно профилирање на Ромите и Патувачите. Одреден број од овие пресуди во моментов се разгледуваат од страна на Комитетот на министри, кој го следи спроведувањето на мерките на национално ниво за да се спречи повторување на слични ситуации.

Во процесот на надзор на спроведувањето на пресудите на Европскиот суд за човекови права кои се однесуваат на Ромите и Патувачите, Комитетот на министри ги зема предвид релевантните мерки што ги преземаат полициските служби, вклучувајќи законски и практични измени, но дополнително ги повикува националните власти да ги продолжат и интензивираат своите активности и да обезбедат насочена обука, зајакнување на капацитетите и активности за подигање на свесноста кај полицијата и обвинителите во врска со класификацијата, истрагата и гонењето злосторства од омраза, вклучително и расно мотивирани кривични дела.

Препораката [CM/Rec\(2024\)4](#) на Комитетот на министри до државите членки за борба против злосторствата

од омраза сугерира задолжителни модули за злосторства од омраза да бидат вклучени во наставните програми на полициските академии.

[Одделот за Роми и Патувачи](#) ги поддржува владите на државите членки во изготвувањето и спроведувањето закони, политики, програми и мерки за да се обезбеди ефективна примена на стандардите за човекови права на Советот на Европа од страна на полицијата, така што тие реално да им користат на Ромите и Патувачите.

Клучен аспект на обуката на полициските службеници за справување со расно мотивирани кривични дела против Ромите и Патувачите е обезбедување систематски пристап кон професионалниот развој. Одржливо решение би било интегрирање на релевантните стандарди на Советот на Европа и судската практика на Европскиот суд во наставните програми на институциите за почетна или стручна обука на полицијата.

Овие образовни информативни листови се изработени за да им помогнат на полициските едукатори и обучувачи да ги вклучат стандардите на Советот на Европа за расно мотивирани кривични дела против Ромите во постојните програми за обука што ги нудат полициските и образовните институции (полициски академии; полициски училишта).

РАСИСТИЧКО НАСИЛСТВО ВРЗ РОМИТЕ И ПАТУВАЧИТЕ

ВОВЕД И ИСТОРИЈА

Овој информативен лист се темели на клучни пресуди на Европскиот суд за човекови права и други стандарди на Советот на Европа за да ги утврди:

- ▶ природата и влијанието на расистичкото насилство врз Ромите и Патувачите;
- ▶ основните елементи на ефективна истрага, вклучително и концептот на показатели за пристрасност и начинот на кој тие можат да се користат за разоткривање на злосторствата од омраза против Ромите и Патувачите;
- ▶ важноста од евидентирање на злосторствата од омраза и собирање на раздвоени податоци;
- ▶ важноста од градење доверба на Ромите и Патувачите во полицијата.

Европскиот суд за човекови права (Европскиот суд) доследно утврдува дека дискриминацијата врз основа на фактичката или перципираната етничка припадност претставува форма на расна дискриминација според член 14 од Европската конвенција за човекови права (Конвенцијата). „Расната дискриминација е особено опасен вид дискриминација и, со оглед на нејзините опасни последици, налага од властите посебна будност и енергична реакција. Поради тоа, властите мора да ги користат сите расположливи средства за борба против расизмот, зајакнувајќи ја визијата на демократијата за општество во кое различноста не се доживува како закана, туку како извор на збогатување“ (Пакетова и други против Бугарија, 2022, пасус 152).

Декларацијата на Комитетот на министри за порастот на антициганизмот и расистичкото насилство врз Ромите во Европа ја нагласува се поголемата загриженост поради зголеменото расистичко насилство насочено кон ромските заедници ширум Европа. Извештаите на Европската комисија против расизмот и нетолеранцијата (ЕКРН) и други тела на Советот на Европа утврдуваат дека Ромите и Патувачите секојдневно се соочуваат со ризик од расистичко насилство во контекст на распространетиот антициганизам и дискриминација.

Во својата Општа политика бр. 13 за борба против антициганизмот и дискриминацијата против Ромите, ЕКРН наведува дека е „длабоко загрижена поради зголемените акти на насилство извршени врз голем број Роми и поради пречестата неказливост на сторителите“. Таквото насилство може да се случува и заедно со ризик од или присилно раселување, како и уништување на имот што им припаѓа на ромските заедници (Молдован (бр. 2) и други против Романија, 2005; Бурља и други против Украина, 2018; Пакетова и други против Бугарија, 2022).

Советот на Европа го препознава говорот на омраза како фактор што придонесува за злосторства од омраза, но и како точка за интервенција за спречување на таквите злосторства.

Препораката CM/Rec(2024)4 на Комитетот на министри до државите членки за борба против злосторствата од омраза објаснува: „Државите членки треба да преземат соодветни чекори за подобрување на подигањето свесност, образованието, обуката и употребата на контра-говор или алтернативни дискурси, во согласност со Препораката CM/Rec(2022)16 за борба против говорот на омраза, со цел да се подобри способноста на релевантните актери и институции, вклучувајќи ги и јавните службеници, проактивно да ги идентификуваат факторите и однесувањата што може да доведат до злосторства од омраза. Посебно внимание треба да се посвети на ширењето на говорот на омраза на онлајн платформите“ (пасус 56).

Европскиот суд повеќепати утврдил дека националните власти не спровеле ефективна истрага за можната расна мотивација во случаи на насилство врз Ромите и Патувачите (видете го Информативниот лист на Европскиот суд за Ромите и Патувачите). Поради тоа, обврската на полицијата активно да бара и докажува етничка омраза или предрасуда е нагласена во повеќе судски случаи што ги сослуша Европскиот суд, а кои се наведени и во овој информативен лист.

Европскиот суд нагласи дека, кога доказите укажуваат на модели на насилство и нетолеранција кон етничко малцинство, државите имаат засилени позитивни обврски да реагираат ефективно на наводни инциденти мотивирани од пристрасност (*Балкаси и други против Албанија*, 2022; *Начова и други против Бугарија*, 2005; *Панајотопулос и други против Грција*, 2025; *Р.Б. против Унгарија*, 2016; *Мемедов против Северна Македонија*, 2021; *Лингурар против Романија*, 2019; *М.Б. и други против Словачка (бр. 2)*, 2023; *Пастрама против Украина*, 2021).

Извештаите на ЕКПН нагласуваат ниски стапки на гонење и слаб квалитет на истраги за злосторства од омраза, кои често се класифицираат како помалку сериозни дела. Доказите за институционален расизам дополнително ги усложнуваат овие предизвици. На пример, се покажа дека ромските заедници се цел на етничко профилирање, полициски рации и полициска бруталност (Парламентарно собрание, „Институционален расизам на органите за спроведување на законот против Ромите и Патувачите“, 2023).

ЕКПН и другите тела што поставуваат стандарди ја нагласуваат клучната улога на полициската обука во идентификување, евидентирање и реагирање на злосторства од омраза и расистичко насилство, со особен фокус на подобрување на препознавањето и документирањето на показателите за пристрасност (*заедничка изјава на Комитетот на ООН за елиминација на расната дискриминација и Европската комисија против расизам и нетолеранција*, 2025).

Препораката [CM/Rec\(2024\)4](#) на Комитетот на министри до државите членки за борба против злосторствата од омраза препорачува вклучување задолжителна обука за борба против злосторствата од омраза во полициските академии. Редовната обука за подигање на свесноста, особено за службениците специјализирани за истраги на злосторства од омраза, треба да опфаќа клучни области, како што се: идентификување показатели за пристрасност, откривање елементи на омраза, обезбедување докази, процена на потребите и ризиците на жртвите и обезбедување упатување кон соодветни служби за поддршка.

Постојат и докажани ниски нивоа на доверба меѓу Ромите и полицијата, што ја нагласува потребата од подобри односи и градење доверба (ЕКПН, *Спечување и борба против антициганизмот и дискриминацијата против Ромите и Патувачите*, 2023).

ШТО СЕ ЗЛОСТОРСТВА ОД ОМРАЗА И НАСИЛСТВО ПРОТИВ РОМИТЕ И ПАТУВАЧИТЕ?

„Злосторство од омраза“ се смета за кривично дело сторено со елемент на омраза заснован на една или повеќе фактички или перципирани лични карактеристики или статуси ([CM/Rec\(2024\)4](#)). „Омразата“ опфаќа пристрасност, предрасуда или презир. Злосторствата од омраза против Ромите и Патувачите се кривични дела со елемент на омраза заснован на фактички или перципиран ромски или патувачки идентитет. Кривичните дела може да бидат насочени и кон лице кое не е ниту Ром ниту Патувач, но има некаква поврзаност со овие групи, на пример партнер или адвокат.

Лица или имот погрешно идентификувани како Роми или Патувачи, исто така, се сметаат за жртви и треба така да бидат третирани. Препораката [CM/Rec\(2024\)4](#) објаснува дека „омразата може да се манифестира со различен степен на сериозност, почнувајќи од секојдневна стигматизација и дискриминација, микроагресии и вербални напади, до насилство, тероризам, воени злосторства и геноцид“.

ЕФЕКТИВНА ИСТРАГА И ГОНЕЊЕ РАСИСТИЧКИ КРИВИЧНИ ДЕЛА: КЛУЧНИ ЕЛЕМЕНТИ

Во објаснувачкиот меморандум на Препораката [CM/Rec\(2024\)4](#) се наведува дека државите членки „треба да се погрижат кривичноправниот систем во целина, вклучително и институциите и лицата што работат во него, ќе обезбеди елементот на омраза кај злосторствата од омраза да биде откриен, разоткриен, признаен и адресиран низ целиот кривичен процес, со цел да се исполнат релевантните позитивни обврски“ (став 21). Европскиот суд и ЕКПН идентификуваа неколку елементи што ја сочинуваат ефикасната истрага за расистичко насилство врз Ромите и Патувачите.

Член 14 од [Конвенцијата](#) (забрана за дискриминација) наметнува обврска на полицијата соодветно да ги истражи можните расистички мотиви кај насилните кривични дела. Како што објасни Европскиот суд, „кога се истражуваат насилни инциденти, како што е малтретирањето, државните органи имаат должност да ги преземат сите разумни чекори за да ги разоткријат можните дискриминаторски мотиви“, вклучувајќи раса и етничко потекло, род, религија, политичко мислење и сексуална ориентација (*Туран Чакир против Белгија*, 2009; *Абду против Бугарија*, 2014; *Ангелова и Илиев против Бугарија*, 2007; *Шкорјанец против Хрватска*, 2017; *Еремија против Република Молдавија*, 2013; *Вираван против Ерменија*, 2012; *Грузиски муслимански односи и други против Грузија*, 2023; *М.Ц. и А.Ц. против Романија*, 2016).

Јавни органи

Во однос на член 2 (право на живот), во случајот *Начова и други против Бугарија*, Европскиот суд заклучи дека, во контекст на сведочењата и доказите за широко распространети предрасуди и непријателство против Ромите во државата, пропуштањето соодветно да се истражи можната причинска врска меѓу наводните расистички ставови и употребата на смртоносна сила од страна на полициски службеници претставува повреда на процесниот дел на член 14 во врска со член 2.

Во однос на член 3 (забрана за тортура и нечовечко и понижувачко постапување), во случајот *Балаж против Унгарија*, Европскиот суд утврди дека расистичките коментари на друштвените мрежи во кои се фали нападот претставуваат „моќни показатели за злосторство од омраза“ и дека пропуштањето да се истражат „ја нарушило адекватноста на истрагата до степен што не е во согласност со обврската на државата во оваа област да спроведува енергични истраги“ според член 14 во врска со член 3 од *Конвенцијата*.

Приватни лица

Дополнителната обврска да се истражат можни расистички примеси во насилан напад важи и во случаи во кои се вклучени приватни лица, а не само државни органи. Во случајот *Шеќиќ против Хрватска*, Европскиот суд утврди повреда на членови 3 и 14 поради тоа што властите не ги презеле сите разумни чекори за да разоткријат можен расистички мотив и да утврдат дали етничката омраза или предрасудите играле улога во нападот извршен од приватни лица. Европскиот суд појасни дека да се третира расно мотивирано насилство исто како и случаи кои немаат расистички примеси би значело „скренување поглед од специфичната природа на дејства што се особено деструктивни за основните права“.

РЕЛЕВАНТНИ АСПЕКТИ ЗА РАЗГЛЕДУВАЊЕ ОД СТРАНА НА НАЦИОНАЛНИ ИСТРАЖНИ ОРГАНИ

Мешани мотиви: Европскиот суд забележува дека не само делата засновани исклучиво на карактеристиката на жртвата може да се класифицираат како расно мотивирани кривични дела; сторителите може да имаат мешани мотиви, под влијание на ситуационски фактори подеднакво силно или посилено од нивната пристрасност кон групата на која ѝ припаѓа жртвата (*Балаж против Унгарија*, 2015).

Според поврзаност: Европскиот суд појасни дека „обврската на органите да бараат можна врска меѓу расистичките ставови и конкретен акт на насилство

не се однесува само на дела на насилство засновани на фактички или перципирани лични карактеристики или статус на жртвата, туку и на дела на насилство засновани на фактичка или претпоставена поврзаност или припадност на жртвата со друго лице кое навистина или претпоставено поседува одреден статус или заштитена карактеристика“ (*Шкорјанец против Хрватска*, 2017).

Најдобри напори: Обврската на државата да истражи можни дискриминаторни примеси во насилан напад е обврска да се преземат најдобри напори, а не апсолутни (*Бекос и Кутропулос против Грција*, 2005; *Стоица против Романија*, 2008).

Обезбедување докази: Органите мора да преземат сè што е разумно во дадените околности за да ги соберат и обезбедат доказите, да ги истражат сите практични начини за откривање на вистината и да донесат целосно образложени, непристрасни и објективни одлуки, без изоставување сомнителни факти кои може да укажуваат на дискриминација преку насилство (*М.Б. и други против Словачка (бр. 2)*, 2023; *Балкаси и други против Албанија*, 2022).

Разоткривање можни расистички мотиви: Кога во истрага ќе се појават докази за расистичко вербално навредување, тие мора да се проверат и, ако се потврдат, да се спроведе темелна проверка на сите факти со цел да се разоткријат можни расистички мотиви (*Панајотопулос и други против Грција* 2025). При тоа мора да се разгледа и општиот контекст на нападот (*Шкорјанец против Хрватска*, 2017).

ДЕФИНИРАЊЕ И ЕВИДЕНТИРАЊЕ РАСИСТИЧКИ ИНЦИДЕНТИ

Општата препорака бр. 11 на ЕКПН за борба против расизмот и расната дискриминација во полициското постапување го дефинира расистичкиот инцидент како „секој инцидент кој жртвата или кое било друго лице го перципира како расистички“. Ова значи дека, ако едно лице смета дека е цел на насилство против Ромите или Патувачите, полицијата треба да го евидентира инцидентот како расистички инцидент. Оваа широка дефиниција има за цел да обезбеди дека секој случај што се смета за расно мотивиран ќе биде евидентиран и потенцијално истражен, зајакнувајќи ја инклузивноста и чувствителноста при надгледувањето на ваквите случаи.

Истата препорака нагласува и дека полициските сили треба да воспостават систем за евидентирање и следење на расистичките инциденти, без разлика дали овие инциденти подоцна се класифицирани како кривични расистички дела. Овој процес служи како основа за одговорност и следење.

Во истиот контекст, Препораката [CM/Rec\(2024\)4](#) на Комитетот на министри за борба против злосторствата од омраза ги охрабрува државите членки да обезбедат „собирање, анализа и објавување раздвоени податоци во целиот кривичноправен систем, вклучително поддршка на жртвите, со цел да се оцени ефективностa на спроведувањето на ова законодавство, политиките и другите мерки и нивното влијание врз спречувањето и борбата против злосторствата од омраза“.

[Општата препорака бр. 13](#) на ЕКРН за борба против антициганизмот и дискриминацијата врз Ромите ги охрабрува државите членки да преземат чекори за охрабрување на Ромите жртви на расистичко насилство и кривични дела да поднесат пријави и да им се обезбеди потребната помош. [Препораката CM/Rec\(2024\)4](#) ја нагласува важноста од „обезбедување дека нема да се претрпат негативни последици како резултат на пријавување злосторство од омраза, особено кај лица кои работат во криминализирани индустрии, мигранти со нерегулиран престој и лица кои бараат меѓународна заштита, преку обезбедување, на пример, дека постои поделба меѓу пријавувањето злосторства од омраза, од една страна, и спроведувањето на законите за имиграција, од друга страна“.

ИДЕНТИФИКУВАЊЕ МОЖНИ ЗЛОСТОРСТВА

[CM/Rec\(2024\)4](#) за злосторства од омраза ја нагласува важноста на „показатели за пристрасност“ за да се помогне при разоткривање на елементот на омраза во кривичните дела и објаснува: „Овие показатели треба внимателно да се развијат во соработка со релевантни граѓанското организации и треба да ја водат полицијата при евидентирање и истражување на злосторствата од омраза на соодветен начин.“ Показателите за пристрасност се „објективни факти, околности или обрасци кои ја придружуваат кривичната активност, кои, сами или во комбинација со други факти или околности, сугерираат дека дејствата на сторителот биле мотивирани, во целост или делумно, од некаков облик на пристрасност“ (Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), [Закони за злосторства од омраза: практичен водич](#), Ревидирано издание, 2022).

Показателите за пристрасност може да служат како индиректни докази и да помогнат при идентификување на обрасците на таргетиран напади. Иако тие нудат објективни критериуми за оценување на веројатниот мотив зад инцидентот, не мора нужно да докажат дека дејствата на сторителот биле водени од пристрасност. (Канцеларија на ОБСЕ за демократски институции и

човекови права (OSCE/ODIHR), [„Разбирање на злосторствата од омраза против Ромите и решавање на безбедносните потреби на заедниците на Ромите и Синтите: практичен водич“](#), 2023). Од суштинско значење е полициските служби да ги документираат и земат предвид овие показатели при интервјуирање на жртвите и при истражување случаи на насилство против Ромите и Патувачите (ЕКРН, [Општа препорака за политика бр. 13](#)).

Европскиот суд утврдил дека, кога нема показатели за пристрасност или факти што сугерираат врска меѓу расистички или дискриминаторски ставови и извршеното дело, властите немаат обврска според член 14 да истражуваат „елемент на омраза“ ([Огњанова и Чобан против Бугарија](#), 2006). Властите мора да преземат сè што е разумно во дадените околности за да ги соберат и обезбедат доказите и да ги истражат сите практични средства за утврдување на вистината, без изоставување сомнителни факти кои може да укажуваат на расно засновано насилство ([Б.С. против Шпанија](#), 2012). Општо, клучно е показателите за пристрасност активно да се следат и да не се игнорираат.

КЛУЧНИ ПРАШАЊА ЗА УТВРДУВАЊЕ РЕЛЕВАНТНИ ИНФОРМАЦИИ

Следниве прашања може да помогнат при идентификација на можни злосторства од омраза против Ромите. Алтернативно, тие може да се сметаат како веродостојни информации кои се доволни да ги алармираат органите за потребата од спроведување истраги за можни расистички мотиви (OSCE/ ODIHR, [Разбирање на злосторствата од омраза против Ромите и решавање на безбедносните потреби на заедниците на Ромите и Синтите : практичен водич](#), 2023; [Злосторства од омраза против Ромите](#), Известување, 2021).

Дали жртвите или сведоците го сметаат инцидентот како мотивиран мотивиран од расизам против Ромите?

Перцепцијата на жртвата е во основата на дефиницијата на расистички инцидент, дефиниран со [Општата препорака за политика бр. 11](#) на ЕКРН како „секој инцидент што жртвата или кое било друго лице го смета за расистички“. На пример, поединци може да тврдат дека биле принудени да ги напуштат своите домови во контекст на расистички демонстрации затоа што биле Роми. Тие може да упатат на околности на закани, вербални напади и расистички навреди од јавни функционери и приватни лица ([Пакетова и други против Бугарија](#), 2022, став 136; [Бурља и други против Украина](#), 2018, ставови 92, 136).

Дали имало коментари, писмени изјави, гестови или графити што укажуваат на пристрасност?

Ова може да вклучува користење расистички навреди кон Ромите, тропи, стереотипи и предрасуди. Фактичките докази поврзани со тоа дека полициски службеници прашуваат неког да дали е „Циган или Романец“ пред да употребат физичка сила, по барањето на заменик-градоначалникот да „им одржи лекција на Ромите“, како и полициските коментари за однесувањето на Ромите како „прави Цигани“ или „вообичаена тактика што ја користат Циганите“, може да се сметаат како показатели на расна пристрасност (*Стоица против Романија*, 2008, ставови 128-131; *Петрополу-Цакирис против Грција*, 2007, ставови 29, 65; *Лингурар против Романија*, 2019, ставови 74-78).

Кога жртвите или сведоците наведуваат дека слушнале полициски службеници како изговараат антицигански навреди додека ги извршуваат своите должности, при употреба на огнено оружје, при присила или други слични случаи, како што е употребата на расистички јазик на друштвените мрежи, може да биде од витално значење темелно да се истражат потенцијалните расни мотиви. (*Начова и други против Бугарија*, 2005, ставови 163-168; *Мемедов против Северна Македонија*, 2021, ставови 47-49; *М.Б. и други против Словачка (бр. 2)*, 2023, став 95; *Балаж против Унгарија*, 2015, ставови 66-76; *Бекос и Кутропулос против Грција*, 2005, ставови 72-75).

Дали жртвата била видливо препознатлива како лице што припаѓа на заедницата на Ромите или Патувачите?

Во врска со напад врз маж Ром и жена која не е Ромка, и расистички навреди упатени кон нив врз основа на нивната перципирана етничка припадност и врската меѓу нив, Европскиот суд утврди дека пропуштањето да се разгледа и утврди врската меѓу расистичкиот мотив за нападот и поврзаноста со партнерот Ром довело до несоодветна оценка на расно мотивираниот чин (*Шкорјанец против Хрватска*, 2017, ставови 70-71).

Дали целниот имот бил место од професионално, правно или културно значење, како што е ромска населба, културен клуб и/или други места што може да ги посетуваат поединци од заедницата на Ромите и Патувачите?

Некои случаи се однесуваат на инциденти каде голем жители кои не се Роми протестираше,

уништиле или запалиле куќи во ромска населба (*Гергели против Романија*, 2007, став 10; *Калањос и други против Романија*, 2007, ставови 10-11; *Танасе и други против Романија*, 2009, ставови 9-10), додека други случаи вклучуваат лица кои не се Роми и случајно пукаат во Роми во соседството „каде што живеат Роми“ (*Лакатошова и Лакатош против Словачка*, 2018, ставови 11-13).

Случајот *Р.Б. против Унгарија* се однесува на инциденти што се случиле во ромска населба, во кои биле вклучени маршеви против Ромите и директни закани кон ромски семејства. Европскиот суд утврди, „Со оглед на доказите пред Судот, особено извештајот на Народниот комесар за национални и етнички малцинства, [...] однесувањето на оние што учествувале во маршевите било претходно испланирано и мотивирано од етничка пристрасност“ (*Р.Б. против Унгарија*, 2016, став 47).

Дали штетата на имотот вклучувала расистички навреди против Роми или Патувачи?

Во некои случаи, може да има ситуации каде лица прибегнуваат кон закани или навредливи изјави, кои може да бидат придружени со физичко насилство, насочени кон членовите на ромската заедница или заедницата како целина. На пример, големи толпи на лица кои не се Роми ограбувале куќи или палеле и уништувале ромски куќи и нивниот имот, принудувајќи ги членовите на ромската заедница да побегнат или подоцна да им биде одбиено враќање (*Танасе и други против Романија*, 2009, ставови 9-11, *Гергели против Романија*, 2005, став 1, *Бурља и други против Украина*, ставови 8-12).

Дали осомничениот припаѓа на поинаква етничка или расна група од онаа на жртвата?

Во некои случаи, жртвите може да дадат релевантни информации за напаѓачите, како учество во слични насилни дејства и употреба на расистички навреди против други Роми или наводно симпатизирање со екстремистички или расистички идеологии (*Шечичќ против Хрватска*, 2007, ставови 24, 68-70; *Yotova против Бугарија*, 2012, ставови 106, 110; *Шкорјанец против Хрватска*, 2017, ставови 6-12, 68). Расистички примеси може да се идентификуваат во текот на истрагата, врз основа на изјави на жртви, сведоци или сторители (*Ангелова и Илиев против Бугарија*, 2007, ставови 13, 116-117).

Важно е да се напомене дека некои жртви на злосторства од омраза се избрани не затоа што поседуваат одредена карактеристика (да бидат Роми), туку поради нивната поврзаност со друго лице кое навистина или претпоставено ја поседува релевантната карактеристика. Оваа поврзаност може да биде во форма на членство или поврзаност со одредена група, или фактичка или перципирана припадност на жртвата со член на одредена група, на пример преку лична врска, пријателство или брак (*Шкорјанец против Хрватска*, 2017, став 66).

Дали осомничениот припаѓа на група на омраза?

Овие може да вклучуваат различни екстремно десничарски групи или групи кои се залагаат за расистичка нетолеранција против Ромите. Домашните органи треба да обрнат особено внимание на специфичниот контекст во кој се изговараат расистичките изјави. Важно е да се земе предвид времето на случување на настаните, особено оние што вклучуваат големи групи, екстремно десничарски групи и паравоени групи познати по милитантно однесување. Прашањата во врска со таргетирањето на ромската заедница и координираната природа на заплашувањето се од суштинско значење. Расистичките изјави земени заедно со контекстот во кој се изразени може да претставуваат јасен и непосреден ризик од насилство врз членовите на таргетираната група (*Кирали и Домотор против Унгарија*, 2017, ставови 76-80; *Р.Б. против Унгарија*, 2016, ставови 36, 39-40, 88; *Вона против Унгарија*, ставови 59-61, 67-69).

Дали на местото на кривичното дело или инцидентот биле пронајдени цртежи или графити со симболи како нацистички симбол, знак на Кју Клуks Клан, келтски крст или други?

На пример, жртвата се пожалила дека соседите користеле расистички навреди како „валкан циган“, „ѓубре“, „муслиман“, и дека за време на религиозен празник што го празнувал, на неговата врата бил нацртан голем крст, а на ѕидот до вратата бил испишан голем натпис: „исели се или ќе зажалиш“ (*Алковиќ против Црна Гора*, 2017, ставови 8-18).

Дали инцидентот се случил по или за време на политички кампањи кои ги правеле Ромите и Патувачите жртвени јагниња и ги обвинувале за разни општествени проблеми, како криминал, невработеност или дека се корисници на социјални шеми?

Европскиот суд изјави дека „организирањето серија собири наводно со цел да се држи настрана

„ромскиот криминал“ под контрола преку паравоени паради може да се смета за спроведување политика на расна сегрегација. Всушност, застрашувачките маршеви може да се сметаат како први чекори во остварување одредена визија за „закон и ред“ што е расистичка во суштина“. Понатаму, Европскиот суд утврди дека „широкораспространето, координирано заплашување – поврзано со застапување расно мотивирани политики кои се некомпатибилни со темелните вредности на демократијата, може да ја оправда државната интервенција во слободата на здружување“ (*Вона против Унгарија*, 2013, ставови 69-71, 59-61; *Р.Б. против Унгарија*, 2016, ставови 36, 39-40, 88; *Кирали и Домотор против Унгарија*, 2017, став 76-80).

Дали постојат докази за национални обрасци на насилство и предрасуди против заедниците на Ромите и Патувачите, на пример врз основа на извештаи на ЕКРН или истражувања спроведени од локални организации на граѓанското општество или тела за еднаквост?

Во околности поврзани со инциденти што може да се перципираат како да имаат расистички примеси, важно е да се земе предвид поширокиот контекст на општите предрасуди и непријателството кон Ромите. Ова е особено релевантно во светло на распространетата дискриминација и насилство против Ромите и тековни инцидентите на полициска злоупотреба. Во такви случаи, од суштинско значење е да се потврди ситуацијата во рамките на обврската за истражување на можната причинско-последична врска меѓу наводните расистички ставови и злоупотребата што ја претрпеле жртвите (*Чоркан и други против Романија*, 2015, став 164; *Лингурар против Романија*, 2019, ставови 76, 80; *Федорченко и Лозенко против Украина*, 2012, став 68).

БРЗИ И ТЕМЕЛНИ ИСТРАГИ

Европскиот суд утврди дека „кога постои сомневање дека дискриминаторни ставови поттикнале насилен чин, особено е важно официјалната истрага да се води со енергичност и непристрасност, имајќи ја предвид потребата од постојано потврдување на осудата од страна на општеството на дискриминаторната омраза“ (*Начова и други против Бугарија*, 2005, став 160).

Во случајот *Балкаси и други против Албанија*, Европскиот суд појасни дека властите секогаш мора да направат сериозен обид да откријат што се случило и да бидат способни да ги идентификуваат и, ако е соодветно, да ги казнат одговорните. Важно е да се напомене дека „властите мора да сторат сè

што е разумно во околностите за да соберат и обезбедат докази, да ги истражат сите практични средства за откривање на вистината и да донесат целосно образложени, непристрасни и објективни одлуки, без да ги изостават сомнителните факти што можат да укажуваат на расно предизвикано насилство“ (*Балкаси и други против Албанија*, 2022, ставови 50, 68).

ПОДДРШКА И ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ

Полицијата има централна улога во идентификување и адресирање на потребите на жртвите на злосторства од омраза, а нивната способност ефективно да ги поддржат жртвите може да ја зајакне нивната легитимност со заедниците на Ромите и Патувачите. Во Препораката [CM/Rec\(2023\)2](#) на Комитетот на министри за права, услуги и поддршка за жртви на кривични дела се утврдени клучните права за сите жртви, вклучително и жртвите на криминал од омраза. На ниво на Европската Унија, минималните стандарди за правата, поддршката и заштитата на жртвите на кривични дела се утврдени со [Директивата 2012/29/EU](#).

Правата на жртвите вклучуваат индивидуализирана процена на нивните потреби за заштита при првиот контакт со органите на кривичната правда за идентификување на потребните мерки за заштита врз основа на личните карактеристики, природата и околностите на делото и специфичните ранливости, вклучително и кај жртвите на злосторства од омраза. Полицијата е признаена како дел од „надлежниот орган“ одговорен за обезбедување на правата на жртвите, особено во однос на индивидуалната процена на потребите и заштитата на жртвите.

Освен тоа, жртвите имаат право на јасна, достапна комуникација и на разбирање на постапките, со мерки за поддршка на нивното разбирање и учество, вклучително можност за толкување и превод. Во зависност од националното право, жртвите можат да добијат информации за постапката, да поднесат формални жалби и да бидат информирани за развојот на случајот, вклучително и одлуките поврзани со заштита, обесштетување и учество во постапката.

Правата на заштита и поддршка се клучни во Препораката [CM/Rec\(2023\)2](#), вклучително мерки за спречување секундарна виктимизација, право на минимални и чувствителни интервјуа и заштита на приватноста. На жртвите треба да им се понуди соодветна поддршка од релевантните јавни органи или специјализирани организации на граѓанското општество, олеснета преку упатувања од правосудните органи.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ И АДРЕСИРАЊЕ НА ИНТЕРСЕКЦИОНАЛНОСТА

Во Препораката [CM/Rec\(2024\)4](#) за борба против злосторства од омраза е објаснето дека искуствата на лицата кои се цел на злосторства од омраза не мора да се ограничени на еден аспект од нивниот идентитет, туку можат да се разберат како функционирање на повеќе пресечни основи. Полицијата треба да биде свесна дека виктимизацијата од омраза може да биде поштетна кога кумулативно се доживува поради пресекот на идентитети. На пример, во *Б.С. против Шпанија* и *Алковиќ против Црна Гора*, Европскиот суд ја нагласи важноста од ефективно истражување на повеќекратните аспекти на наводите на подносителите во врска со перципираната дискриминација врз основа на расно потекло и род или етничко потекло и религија.

СПРАВУВАЊЕ СО РАСНОТО ПРОФИЛИРАЊЕ

Општата препорака бр. 11 на ЕКПН за борба против расизмот и расната дискриминација во полициската работа го истакнува расното профилирање како специфична форма на полициска дискриминација, дефинирана како „употреба од страна на полицијата, без објективно и разумно оправдување, на основи како што се раса, боја на кожа, јазик, религија, националност или национално или етничко потекло во активности за контрола, надзор или истрага“. Клучно е што искуствата со расно профилирање доведуваат до понижување, отуѓување и стигматизација на малцинските заедници, вклучително и Ромите и Патувачите.

Препораката на ЕКПН нагласува дека овие последици ја нарушуваат довербата меѓу заедниците и полицијата, што е од суштинско значење за ефикасно полициско работење. Државите членки треба да преземат чекори за следење, справување и спречување на расното профилирање преку обука, насоки, собирање податоци, надзор и, каде што е потребно, дисциплински мерки, „Институционален расизам на органите за спроведување на законот против Ромите и Патувачите“, 2023).

Во случаи кога Ромите биле цел на полициски операции и властите ја перципирале ромската заедница во однос на етничката припадност и криминалното однесување, Европскиот суд за човекови права утврдил дека таквиот третман претставува етничко профилирање (*Лингурар против Романија*, 2019, ставови 76, 79).

Прашањето за етничко профилирање е поставено и во контекст на граничните контроли, особено во однос на Ромите (*Мемедова и други против Северна Македонија*, 2023, став 90 и 91).

Други случаи пред Европскиот суд го разгледувале прашањето за расно профилирање преку проверка на идентитетот од страна на полицијата врз основа на физички карактеристики и боја на кожа (*Мухамед против Шпанија*, 2023; *Басу против Германија*, 2023; *Ва Баиле против Швајцарија*, 2024, *Сејди и други против Франција*, 2025).

ОХРАБРУВАЊЕ НА ЗАЕДНИЦАТА НА РОМИТЕ И ПАТУВАЧИТЕ ДА ПРИЈАВУВААТ РАСИСТИЧКО НАСИЛСТВО

Во Препораката *CM/Rec(2017)10* на Комитетот на министри за подобрување на пристапот до правда за Ромите и Патувачите во Европа се повикани државите да ги охрабрат Ромите да пријавуваат злосторства од омраза и дискриминација, а и да дозволат пријавување од трета страна за поддршка на жртвите Роми.

Полицијата треба да настојува да го подобри својот однос со заедницата на Ромите и Патувачите преку полициско работење во заедницата и спречување на криминалот, што, за возврат, ќе помогне да се зајакне довербата и да се подобри пријавувањето.

Треба да се земат предвид и посебни планови за злосторства од омраза како клучна стратегија, со која ќе се овозможи полицијата да приоѓа на структурен и проактивен начин кон справување со злосторствата од омраза.

Во Препораката *CM/Rec(2024)4* за борба против злосторствата од омраза е нагласена потребата од охрабрување на пријавувањето злосторства од омраза преку обезбедување повеќе канали за пријавување, вклучително онлајн и анонимни опции. Овој пристап има за цел да го направи пријавувањето подостапно, особено за лица кои немаат доверба во полицијата или се соочуваат со други пречки.

Понатаму, препораката повикува на практична поддршка за организации на граѓанското општество, овозможувајќи им да дејствуваат како центри за пријавување од трета страна. Овие центри обезбедуваат алтернативни механизми, како телефонски линии и онлајн системи, преку кои жртвите може анонимно да пријават инциденти и да добијат пристап до услуги за поддршка.

За да се надмине непријавувањето, државите членки се охрабруваат да соработуваат со граѓанското општество за подигање на свесноста за можностите за пријавување и да се погрижат овие можности да се широко достапни на различни јазици и во различни формати.

Охрабрувањето на пријавувањето расистичко насилство е тесно поврзано со потребата од развивање пошироки мерки за градење доверба, како консултативни состаноци меѓу полициски службеници и претставници на заедницата на Ромите и Патувачите и воспоставување посебни единици за борба против злосторства од омраза.

Понатаму, треба да се признае улогата на ромските полициски службеници во градењето јавна доверба, како и капацитетот на ромските полициски синдикати, каде што постојат, да придонесат за најдобрите практики.

УНИВЕРЗАЛЕН ШАБЛОН ЗА СЛАЈД СО ИНФОРМАТИВЕН ЛИСТ

УПАТСТВА ЗА ОБУЧУВАЧИТЕ

Оваа презентација им обезбедува на учесниците основни знаења за идентификување, истражување и реагирање на расистичкото насилство врз Ромите и Патувачите. Таа се заснова на универзалниот информативен лист, кој ги претставува пресудите на Европскиот суд за човекови права, препораките на Советот на Европа и извештаите на ЕКРН, за да се погрижи полицијата да ги исполнува своите правни обврски при справување со злосторствата од омраза.

Во текот на оваа сесија, обучувачите треба да ги потсетат учесниците да се повикаат на информативниот лист за дополнителни примери на случаи, правни упатувања и клучни дефиниции. Нагласете и интегрирајте ги националните закони, полициските насоки за обука и сите специфични политики за злосторства од омраза и злосторства од омраза против Ромите и Патувачите.

Постојат два начина да се направи ова, како што е наведено подолу.

1. Интегрирајте ги националните закони и насоки во релевантните делови на оваа презентација додека го претставувате секоја тема.
2. Користете ги завршните слајдови со ресурси за да обезбедите (ако се достапни):
  - ▶ национална правна рамка за злосторства од омраза (законодавство, дефиниции, одредби од кривичниот законик);
  - ▶ национални полициски политики и насоки за обука за истраги на злосторства од омраза;
  - ▶ специфични мерки за справување со злосторства од омраза против Ромите и Патувачите;
  - ▶ национални податоци за злосторства од омраза, вклучително евидентирани случаи и трендови поврзани со Роми и Патувачи.

СПРАВУВАЊЕ СО РАСИСТИЧКО СИЛСТВО ВРЗ РОМИТЕ И ПАТУВАЧИТЕ

Слајд 1 – Вовед и историја

Клучни точки

- ▶ Европскиот суд за човекови права утврдил дека расната дискриминација е особено штетна и бара енергичен одговор од државата.
- ▶ Властите мора да ги користат сите достапни средства за борба против расизмот и за заштита на демократските вредности.
- ▶ Расистичкото насилство врз Ромите и Патувачите претставува сериозна загриженост низ Европа.
- ▶ Полицијата има зголемена обврска да истражува и ефективно да реагира.

Белешки за говорникот

- ▶ Овој дел ја истакнува законската обврска на полицијата да се справи со злосторствата од омраза насочени кон Ромите и Патувачите.
- ▶ Европскиот суд нагласил дека државите мора да преземат посебни мерки за спречување и одговор на расистичкото насилство.
- ▶ Пропуштањето да се направи тоа претставува повреда на обврските за почитување на човековите права.

Слајд 2 – Што се злосторства од омраза против Ромите и Патувачите?

Клучни точки

- ▶ Злосторство од омраза е кривично дело сторено со елемент на омраза – што значи дека е мотивирано, целосно или делумно, од пристрасност, предрасуди или презир.
- ▶ Елементот на омраза може да се базира на вистинскиот или перципираниот идентитет на жртвата како Ром или Патник.

- ▶ Жртвите можат да вклучуваат и лица кои не се Роми и се поврзани со Ромите (партнери, адвокати, активисти).
- ▶ Злосторствата од омраза опфаќаат спектар од секојдневна дискриминација и микроагресии до насилство, тероризам и геноцид.

Белешки за говорникот

- ▶ Елементот на омраза е централна одредница при

дефинирањето на злосторство од омраза.

- ▶ Службениците мора да препознаат дека, дури и кога кривичното дело изгледа случајно, може да е мотивирано од пристрасност кон Ромите или Патувачите.
- ▶ Недоволните истраги водат до непријавување и неказливост.

Слајд 3 – Клучни елементи на ефективни истраги

Клучни точки

- ▶ Властите мора активно да истражуваат расни мотиви во насилните злосторства во кои се вклучени и јавни службеници и приватни лица.
- ▶ Пропуштањето да се истражи мотивацијата од пристрасност може да претставува повреда на обврските за човекови права.
- ▶ Примери на случаи: *Начова и други против Бугарија* (2005) – Прекумерна полициска сила против Роми, пропуштање да се истражи расна пристрасност. *Балаж против Унгарија* (2015) – Говор од омраза игнориран во истрагата, со што се поткопува правдата. *Шечиќ против Хрватска* (2007) – Обврската да се истражи расна пристрасност важи и за дела сторени од приватни лица.

Белешки за говорникот

- ▶ Истражителите мора да постават клучни прашања: дали жртвата била таргетирана поради својата етничка припадност? Дали имало расистички навреди или врски со екстремистички групи? Истражувањето на мотивот на омраза не е опционално, тоа е законска обврска.

Слајд 4 – Обврски на државата: суштински аспект

Клучни точки

- ▶ Суштински аспект: дали дискриминаторните ставови биле причински фактор во спорното однесување.
- ▶ Релевантни случаи: *Стоица против Романија* (2008), став 118; *Антаев и други против Русија* (2014), став 123; *Агдгомелашвили и Јапарице против Грузија* (2020), став 46.

- ▶ Во принцип, товарот на докажување е на подносителот на барањето.

- ▶ Сепак, кога настаните се целосно или во голема мера во рамките на ексклузивното знаење на властите, товарот се префрла на властите да обезбедат задоволително и убедливо објаснување.

Белешки за говорникот

- ▶ Судовите оценуваат дали дискриминацијата одиграла улога во повредата на правата.

- ▶ Властите мора да ги побијат наводите за пристрасност со јасни докази или во спротивно ризикуваат повреда на член 14 од Европската конвенција за човекови права.

- ▶ Пропуштањето да се признае пристрасност придонесува за институционална неказливост.

Слајд 5 – Обврски на државата: процесен аспект

Клучни точки

- ▶ Процесен аспект: државата има обврска да ги истражи можните расистички мотиви за актите на насилство.

- ▶ Кога расни ставови поттикнале насилен чин, властите мора да спроведат официјална истрага со енергичност и непристрасност (*Начова и други против Бугарија*, 2005, став 160).

- ▶ Пропуштањето да се разоткријат дискриминаторни мотиви и третирањето на кривичните дела мотивирани од пристрасност како обични кривични дела го игнорира нивното деструктивно влијание врз основните права.

- ▶ Обврската да се докажат дискриминаторни мотиви е обврска за вложување најдобри можни напори, властите мора да го сторат она што е разумно во дадените околности.

Белешки за говорникот

- ▶ Полицијата мора активно да ги истражува мотивите на омраза, а не да ги третира делата како обични злосторства.

- ▶ Властите мора да ги бараат показателите за пристрасност, да интервјуираат сведоци и да анализираат обрасци на таргетирано насилство.

Слајд 6 – Идентификување и евидентирање расистички инциденти

Клучни точки

- ▶ Општата препорака бр. 11 на ЕКПН го дефинира расистичкиот инцидент како секој инцидент што жртвата или кое било друго лице го смета за расистички.

- ▶ Полицијата мора да ги документаира инцидентите од омраза, дури и ако тие не го исполнуваат кривичниот праг.
- ▶ Соодветното евидентирање помага во следењето на трендовите и обезбедувањето одговорност.

Белешки за говорникот

- ▶ Перцепцијата е важна: ако жртвата верува дека кривичното дело било расистичко, полицијата мора да го евидентира и соодветно да го истражи.
- ▶ Неевидентирањето на злосторствата од омраза го прикрива вистинскиот обем на проблемот.

Слајд 7 – Користење показатели за пристрасност за идентификување на злосторствата од омраза

Клучни точки

- ▶ Показателите за предрасуди се објективни факти, околности или шеми што укажуваат на мотивација од омраза.
- ▶ Советот на Европа нагласува дека индикаторите за предрасуди треба да се развиваат во соработка со граѓанското општество.
- ▶ Показателите за предрасуди служат како индиректни докази, но не мора нужно да ја докажуваат мотивацијата од омраза.
- ▶ Полицијата мора да ги документаира и да ги земе предвид показателите за пристрасност при интервјуирање жртви и при истражување случаи на насилство против Роми и Патувачи.

Слајд 8 – Показатели за пристрасност: перцепција на жртвите и сведоците

Клучни точки

- ▶ Перцепцијата на жртвата е од клучно значење за дефинирање расистички инцидент.
- ▶ Општата препорака бр. 11 на ЕКРН го наведува расистичкиот инцидент како „секој инцидент што жртвата или кое било друго лице го смета за расистички“.
- ▶ Примери: *Пакетова и други против Бугарија* (2022) – ромски семејства принудени да ги напуштат своите домови поради расистички демонстрации.
- ▶ *Бурља и други против Украина* (2018) – Роми пријавиле дека избегале од своите домови поради расистички закани и насилство од толпа.

Белешки за говорникот

- ▶ Полицијата секогаш мора да ја земе предвид перцепцијата на жртвата при оценување на мотивацијата од пристрасност.
- ▶ Дури и кога не се наоѓаат директни докази за пристрасност, мора да се испита контекстот на делото.

Слајд 9 – Показатели за пристрасност: асистички коментари или графити

Клучни точки

- ▶ Дали имало коментари, писмени изјави, гестови или графити што укажуваат на пристрасност?
- ▶ Ова вклучува антиромски расистички навреди, тропи, стереотипи и предрасуди.
- ▶ Примери: *Стоица против Романија* (2008) – полициски службеници користеле расистички навреди додека физички нападнале Ром.

Ром.

- ▶ *Петрополу-Цакирис против Грција* (2007) – властите ги игнорирале антиромските расистички навреди во случаи на полициска бруталност.
- ▶ *Лингурар против Романија* (2019) – службеници користеле расистички навреди при претреси во ромски населби.

Белешки за говорникот

- ▶ Расистичките навреди се силен показател за пристрасност и секогаш треба да се евидентираат во истрагите за злосторства од омраза.

Слајд 10 – Показатели за пристрасност: таргетирана локација

Клучни точки

- ▶ Дали кривичното дело било сторено во ромска населба, културен објект или друго значајно место?
- ▶ Примери: *Р.Б. против Унгарија* (2016) – ромска населба била изложена на антиромски маршеви и директни закани.
- ▶ Седиштето на ромската невладина организација Amalire во Бугарија било вандализирано, со испрскани расистички и антиромски слогани на зградата.

Белешки за говорникот

- ▶ Злосторствата од омраза често таргетираат симболични локации за да ја заплашат целата заедница.

Слајд 11 – Показатели за пристрасност: историја на осомничениот

Клучни точки

- ▶ Дали осомничениот е член на различна етничка или расна група од жртвата?
- ▶ Дали осомничениот припаѓа на група на омраза или екстремистичко движење?
- ▶ Примери: *Шеќик против Хрватска* (2007) – напаѓачите на Ром биле дел од екстремно десничарска група позната по злосторства од омраза.
- ▶ *Кирали и Домотор против Унгарија* (2017) – широкораспространети антиромски собири организирани од екстремно десничарски групи довеле до координирано заплашување на ромските заедници.
- ▶ *Вона против Унгарија* (2013) – Европскиот суд утврдил дека паравоени маршеви против ромски заедници претставувале акти на широкораспространето расистичко заплашување.

Белешки за говорникот

- ▶ Ако осомничениот има екстремистички поврзаности, тоа мора да се означи како може показател за пристрасност.

Слајд 12 – Показатели за пристрасност: симболи на омраза и политички контекст

Клучни точки

- ▶ Дали на местото на злосторството се пронајдени симболи на омраза (нацистички симболи, знаци на Кју Клукс Клан, келтски крстови)?
- ▶ Дали инцидентот се случил во услови на антиромска политичка реторика?
- ▶ Примери: *Алковиќ против Црна Гора* (2017) – расистички пораки биле испишани на домот на ромско семејство, повикувајќи ги да го напуштат соседството.
- ▶ *Вона против Унгарија* (2013) – говор на омраза и екстремно десничарска реторика за време на изборни периоди придонеле за зголемено насилство врз Ромите.

Белешки за говорникот

- ▶ Злосторствата од омраза често ескалираат во политички наелектризирани средини каде Ромите се жртвени јагниња.

Слајд 13 – Показатели за пристрасност: друго

Клучни точки

- ▶ Дали жртвата била видливо препознатлива како Ром или Патувач?
Облека, јазик, традиционален изглед.
- ▶ Дали постои некој друг јасен мотив?
Отсуството на друг мотив го зајакнува аргументот за пристрасност.

Белешки за говорникот

- ▶ Ако жртвата е јасно препознатлива како Ром или Патувач, ова може да се смета за дел од истрагата.

Слајд 14 – Поддршка и заштита на жртвите

Клучни точки

- ▶ Жртвите на злосторства од омраза имаат потреба од индивидуализирани процени на ризик и заштита.
- ▶ Злосторствата од омраза предизвикуваат тешка траума и секундарна виктимизација.
- ▶ Жените Ромки, Ромите со попреченост и Роми кои се лезбијки, геј, бисексуалци, трансродови лица, квир лица и други (ЛГБТК+), Ромите се соочуваат со зголемена дискриминација.
- ▶ Полицијата мора да се погрижи жртвите да имаат пристап до услуги за поддршка.

Белешки за говорникот

- ▶ Интерсекционалноста е важна – некои жртви се соочуваат со повеќекратни ранливости.
- ▶ Полицијата мора да обезбеди заштита на жртвите и да спречи одмазда.

Слајд 15 – Справување со расното профилирање

Клучни точки

- ▶ ЕКРН го дефинира расното профилирање како неоправдана употреба на етничка припадност во полициското работење.
- ▶ Ромите непропорционално се запирани, претресувани и се предмет на рација од страна на полицијата.
- ▶ Профилирањето ја нарушува довербата и ги обесхрабрува Ромите да бараат полициска заштита.

Белешки за говорникот

- ▶ Расното профилирање ја поткопува довербата меѓу полицијата и заедниците.
- ▶ Службениците мора да добијат обука за избегнување дискриминаторски практики.

Слајд 16 – Охрабрување на пријавувањето злосторства од омраза

Клучни точки

- ▶ Многу Роми и Патувачи не пријавуваат злосторства од омраза бидејќи немаат доверба или се плашат од полицијата.
- ▶ Решенијата вклучуваат:
  - опции за анонимно пријавување (телефонски линии, онлајн формулари);
  - пријавување преку трета страна, како невладини организации;
  - иницијативи за вклучување на заедницата.

Белешки за говорникот

- ▶ Охрабрувањето на жртвите да пријавуваат бара градење доверба преку фер третман и достапни механизми за пријавување.

Слајд 17 – Национален правен и политички контекст (да го додадат обучувачите)

Клучни точки

- ▶ Национални закони и правни дефиниции за злосторства од омраза.
- ▶ Национални полициски политики и насоки за обука за злосторства од омраза.
- ▶ Национални податоци за злосторства од омраза против Ромите и Патувачите.

Слајд 18 – Заклучок и клучни пораки

Клучни точки

- ▶ Полицијата мора темелно да ги истражува расните мотиви кај насилните злосторства.
- ▶ Пропуштањето да се разгледа мотивацијата од пристрасност претставува повреда на обврските за човекови права.
- ▶ Показателите за пристрасност мора активно да се следат.
- ▶ Градењето доверба со ромските заедници бара фер полициско работење и проактивно вклучување.

Белешки за говорникот

- ▶ Ефективното полициско работење бара одговорност, праведност и доверба.
- ▶ Обезбедувањето соодветен одговор на злосторствата од омраза е во интерес на полицијата и ја зајакнува јавната безбедност.

ШАБЛОН ЗА СЛАЈД „КОРЕНИТЕ НА АНТИЦИГАНИЗМОТ“

УПАТСТВА ЗА ОБУЧУВАЧИТЕ

Оваа презентација може да се користи и адаптира заедно со главната обука за да се воведат општата тема. Слатјовите треба да се користат пред дискусијата за современите истраги на злосторства од омраза и показателите за пристрасност. Обучувачите треба да ги охрабрат учесниците да ги поврзат историската дискриминација со денешните предизвици на полицијата. Охрабнете ги службениците да размислуваат за локални примери на институционален расизам и трендови на злосторства од омраза.

Содржината на презентацијата се заснова на извештајот „[Антициганизам: причини, распространетост, последици, можни одговори](#)“, изработен под водство на Комитетот на експерти за прашања на Ромите и Патувачите на Советот на Европа и [Одлуката 2523 \(2023\)](#) на Парламентарното собрание и соодветниот [извештај](#) за институционалниот расизам на органите за спроведување на законот против Ромите и Патувачите.

Слатј 1 – Корените на антициганизмот

Клучни точки

- ▶ Историска исклученост, перцепции за аутсајдери без државјанство, правна и социјална исклученост.
- ▶ Религиска и културна стигматизација. Христијанските митови ги прикажувале Ромите како грешници или проколнати, зајакнувајќи ги длабоко вкоренетите предрасуди. Ромите биле поробени во Источна Европа.
- ▶ Расна класификација и „научен“ расизам. Во текот на 18. и 19. век, „расната наука“ лажно ги прикажувала Ромите како криминалци и инфериорни. Политиките за евгениката довеле до присилна стерилизација, сегрегација и геноцид.
- ▶ Колонијални стереотипи и митот за „Циганите“: Ромите биле романтизирани како егзотични, но опасни, што служело како оправдување за правна дискриминација.

Слатј 2 – Размери и форми на насилство врз Ромите

Клучни точки

- ▶ Манифестации на антициганизам: злосторства од омраза, дискриминација, сегрегација во училиштата, полициско насилство, присилни иселувања и напади од толпи.
- ▶ Структурна дискриминација: Ромите се соочуваат со исклучување во домувањето, образованието и вработувањето.
- ▶ Негирање и искривување на Холокаустот врз Ромите: пропуштањето да се признаат историските неправди ја зајакнува современата исклученост.
- ▶ Учесството на државата и неказнивост: пропустите на полицијата ги охрабруваат сторителите на насилство врз Ромите.

Слатј 3 – Полициска бруталност и прекумерна употреба на сила

Клучни точки

- ▶ Документирани случаи: пресуди на Европскиот суд против Бугарија, Грција, Унгарија, Северна Македонија, Романија и Словачка.
- ▶ Насилство што резултирало со смрт: повеќе случаи во кои полициската бруталност довела до смртни случаи.
- ▶ Пропусти во истрагите: системска неказнивост при постапување за полициско насилство врз Ромите.

Белешки за говорникот

- ▶ Опишете ги наодите на Европскиот суд за прекумерна употреба на сила, вклучително и случаи каде што Роми починале поради полициски дејства.
- ▶ Нагласете го случајот *Начова и други против Бугарија*, каде што Европскиот суд утврдил дека властите не истражиле расни мотиви во полициските убиства.
- ▶ Објаснете дека неказнивоста создава култура на насилство, бидејќи сторителите очекуваат дека нема да се соочат со последици.

Слајд 4 – Рации во ромски населби

Клучни точки

- ▶ Насилни полициски рации: ромските заедници често се цел на напади под лажни изговори.
- ▶ Последици: траума, уништување на имотот, присилна преселба.
- ▶ Наоди на Европскиот суд: рациите се оправдувани преку расни стереотипи и политичко правење жртвени јагниња.
- ▶ Пропуст на државната заштита: полицијата не успева да спречи напади од толпи врз Ромите.

Белешки за говорникот

- ▶ Опишете случаи како *Лингурар против Романија*, каде што Европскиот суд утврдил дека полициската рација била расно мотивирана.
- ▶ Објаснете дека рациите често се оправдуваат со расистички наративи, прикажувајќи ги Ромите како криминалци.
- ▶ Нагласете случаи во кои полицијата не интервенирала против насилните толпи што напаѓале ромски населби.

Слајд 5 – Етничко профилирање и полициски запирања

Клучни точки

- ▶ Ромите и Патувачите често се таргетираат при рутински проверки.
- ▶ Расно профилирање: полицијата непропорционално ги запира, претресува и испрашува Ромите.
- ▶ Криминализирање на сиромаштијата: просењето и неформалното домување се третираат како кривични дела.
- ▶ Последици: понижување, недоверба и страв од полицијата.

Белешки за говорникот

- ▶ ефинирајте етничко профилирање: употреба на етничка припадност при контрола, надзор или истрага без објективна оправданост.
- ▶ овикајте се на Општата препорака бр. 11 на ЕКРН против расно профилирање.
- ▶ Користете ја Одлуката 2523 на Парламентарното собрание: систематските проверки на Ромите ја зголемуваат недовербата во полицијата.

Слајд 6 – Злосторства од омраза и политички говор на омраза против Ромите

Клучни точки

- ▶ Злосторствата од омраза против Ромите се широко распространети, но слабо се пријавуваат. Ромите се плашат од одмазда и од неактивност на полицијата, што води до ниски стапки на пријавување.
- ▶ Насилни напади од граѓани врз заедницата на Ромите и Патувачите. Недоволна полициска интервенција за спречување или запирање на нападите.
- ▶ Екстремно десничарскиот политички дискурс поттикнува злосторства од омраза. Политичарите и медиумите шират антиромски наративи, прикажувајќи ги Ромите како криминалци или паразити.
- ▶ Говорот на омраза на друштвените мрежи ескалира во насилство во реалниот живот. „Екстремно десничарски“ групи и екстремисти напаѓаат ромски заедници.

Слајд 7 – Присилни иселувања и дискриминација во домувањето

Клучни точки

- ▶ Присилни иселувања како форма на системска дискриминација. Ромите се иселени без алтернативно домување, што доведува до бездомништво и социјална исклученост.
- ▶ Општинските прописи се користат за оправдување на сегрегацијата и раселувањето. Ромите се изолирани во сиромашни, маргинализирани области, често во гета или неформални населби. Дискриминаторското урбанистичко планирање ги држи Ромите во сиромаштија и ги прави ранливи на напади.
- ▶ Улогата на полицијата во присилните иселувања. Полицијата често ги спроведува иселувањата, дополнително нарушувајќи ја довербата на Ромите во властите.

Слајд 8 – Пристап до правда

Клучни точки

- ▶ Непријавување на злосторствата од омраза: Ромите се плашат од одмазда и од неактивност на полицијата.

► Пресуди на Европскиот суд: државите мора да ги истражат мотивите од пристрасност кај злосторствата од омраза.

► Правни пречки: Ромите се соочуваат со дискриминација во рамките на судските системи.

► Препораки: подобрување на правната помош, поддршката на жртвите и обуката за обвинителите.

Белешки за говорникот

► Објаснете дека судската пракса на Европскиот суд бара полицијата да ги разоткрива расните мотиви во злосторствата од омраза.

► Референца Шечиќ против Хрватска, каде што Европскиот суд утврдил пропуст да се истражат расистичките мотиви при напад на Ром.

► Нагласете ја важноста на показателите за пристрасност при идентификување на злосторствата од омраза.

Слајд 9 – Добри практики и решенија

Клучни точки

► Собирање податоци: суштинско за следење на трендовите на полициска злоупотреба и злосторства од омраза.

► Независни механизми за жалби: обезбедуваат отчетност за полициското несовесно постапување.

► Обука: полицијата мора да биде обучена за показатели за пристрасност и препознавање

злосторства од омраза.

► Дијалог и градење доверба: вклучување на ромските заедници во полициските стратегии.

Белешки за говорникот

► Нагласете, каде што е применливо, [проекти](#) или активности кои ја обучиле полицијата за дискриминација во ромските заедници.

► Дискутирајте како културолошката свесност во обуките помага во борбата против антициганизмот.

Слајд 10 – Заклучок и клучни пораки

Клучни точки

► Институционалниот расизам мора да се признае и да се реши. Независните истраги се неопходни за отчетност на полицијата.

► Истрагите на злосторствата од омраза мора да ги разоткријат мотивите од пристрасност. Градењето доверба со ромските заедници е од суштинско значење за подобро полициско работење.

Белешки за говорникот

► Резимирајте ја важноста од препознавањето и справувањето со системската дискриминација.

► Потврдете ја потребата од соодветни истраги за злосторства од омраза.

► Нагласете ја важноста од континуирана полициска обука и мерки за градење доверба.

БЕЛЕШКИ И СОВЕТИ ЗА ОБУЧУВАЧОТ

ОБУКА ЗАСНОВАНА НА ТРАУМА

Кога се работи со чувствителни прашања како насилство врз ромските заедници, од суштинско значење е да се создаде почитувачка и ефективна средина за учење. Соодветен е пристап кон обуката на полицијата заснована на траума. Овој пристап не само што ја препознава потенцијалната траума што ја доживеале учесниците, туку и гарантира дека методите на обука нема ненамерно да предизвикаат штета. Подолу се наведени неколку практични совети за обучувачите.

Создајте безбедна средина за учење: воспоставете јасни правила кои промовираат почит, доверливост и емпатија за време на обуката. Погрижете се сите учесници да се чувствуваат безбедно и поддржано, имајќи предвид дека некои може да имаат лични искуства поврзани со темите.

Користете културолошки чувствителни материјали: развијте содржина за обука што ја цени и вклучува ромската култура. Избегнувајте стереотипи и погрижете се сценаријата, како што се игрите со улоги, да бидат реалистични и ослободени од пристрасност. Оваа чувствителност помага да се спречи повторна трауматизација и поттикнува поинклузивна средина.

Овозможете опција да не се учествува во чувствителни активности: препознајте дека сценаријата со насилство или дискриминација во игра на улоги може да предизвикаат трауматски реакции. Обезбедете им на учесниците можност да набљудуваат наместо активно да учествуваат, без да бидат осудувани или да имаат негативни последици поради тоа.

Спроведете детална дискусија по вежбите со улоги: по сценаријата, спроведете дискусија во кој учесниците ќе може да ги изразат своите чувства, да дискутираат за искуствата и да ги обработат емоциите што се појавиле. Ова помага да се ублажи потенцијалната траума и го зајакнува учењето.

Обезбедете пристап до ресурси за поддршка: погрижете се учесниците да се информирани за достапни услуги за поддршка, ако постојат, како советување или групи за врсничка поддршка, ако им е потребна помош за обработка на емоциите предизвикани за време на обуката. Лесно достапната поддршка ја нагласува важноста на менталното здравје и благосостојбата.

Со интегрирање на овие практики засновани на траума, обучувачите може да создадат средина за учење што е почитувачка, поддржувачка и ефективна. Овој пристап исто така го зајакнува капацитетот на полициските службеници да стапат во контакт емпатично и професионално со сите заедници.

Во [Прирачникот за полициски службеници](#) за стандардите на Советот на Европа за расно мотивирани кривични дела и недискриминација со фокус на Ромите и Патувачите се наведени повеќе важни аспекти при дискусија за релевантните стандарди за полицијата.

Секој, вклучително и полициските службеници, кој смета дека лично и директно е жртва на повреда на едно или повеќе права од Европската конвенција, може да поднесе жалба до Европскиот суд за човекови права.

Во рамки на Европската конвенција за човекови права, полициските службеници имаат право на заштита во опасни ситуации и на неопходната опрема, обука и соодветните ресурси.

Ако одреден полициски службеник треба да биде суден во кривична постапка за дејства извршени во својство на службено лице, важат сите стандарди за фер судење.

Треба да се обезбеди разумно очекување за приватност на работното место за полициските службеници, како и заштита од дискриминација во однос на вработување, услови за работа, унапредување, еднаква плата, отпуштање или вознемирување.

Треба да се обезбедат разумни работни часови и периоди за одмор, соодветен надомест и здравствени прописи; боледување и осигурување за инвалидитет во случај на несреќи при работа и други мерки за социјално осигурување (родителско отсуство, грижа за деца итн.).

Многу полициски службеници добиле случаи пред Европскиот суд за човекови права (најчесто поврзани со плати и други работни спорови).

Европскиот суд за човекови права е целосно свесен за тешкотиите (и опасностите) со кои се соочува полицијата секој ден и ги зема предвид при разгледување на наводите за несоодветно полициско постапување.

За детали за случаите упатени до Европскиот суд за човекови права од полициски службеници, видете го [Прирачникот за полициски службеници](#), страници 43-45. Друг релевантен ресурс за обучувачи е „[Прирачникот за полициска едукација за еднаквост и недискриминација](#)“, кој е достапен на различни јазици.

Одделот за Роми и Патувачи при Советот на Европа ги поддржува владите на државите членки во изработката и спроведувањето закони, политики, програми и мерки за да се увери дека стандардите за човекови права на Советот на Европа се ефективно спроведени и навистина им користат на Ромите и Патувачите, вклучително и во однос на полицијата.

Клучен аспект на обуката на полициските службеници за справување со расно мотивирани кривични дела против Ромите е обезбедување систематски пристап кон професионалниот развој. Одржливо решение би било интегрирање на релевантните стандарди на Советот на Европа и судската пракса на Европскиот суд во наставните програми на институциите за почетна или стручна обука на полицијата.

Овие образовни информативни листови се изработени за да им помогнат на полициските едукатори и обучувачи да ги вклучат стандардите на Советот на Европа за расно мотивирани кривични дела против Ромите во постојните програми за обука што ги нудат полициските и образовните институции (полициски академии; полициски училишта).

www.coe.int

Советот на Европа е водечка организација за човекови права на континентот. Се состои од 46 земји-членки, вклучувајќи ги сите членки на Европската унија. Сите земји-членки на Советот на Европа ја потпишаа Европската конвенција за човекови права, договор којшто има за цел да ги заштити човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права со следи спроведувањето на Конвенцијата во земји-членки.

МК

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE